

УДК 657.6:368

Калінська Т.,

Самчинська Я.

УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ ДОХОДІВ ВІД СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито особливості формування доходів від страхової діяльності у контексті галузевих аспектів функціонування страхових компаній. Досліджено складові якості аудиту страхових доходів. Запропоновано послідовність аудиторських процедур з перевірки доходів від страхової діяльності та систему робочих документів аудитора.

Ключові слова: страхові доходи, методика, якість аудиту, аудиторські процедури, робочі документи аудитора

Постановка наукової проблеми. Страхова діяльність в Україні набуває важливого значення в контексті розвитку ринкових відносин, оскільки наявність страхового захисту майнових інтересів підприємств та організацій стимулює розвиток їх ділової активності, покращує інвестиційний клімат в державі та сприяє соціальній стабільності в суспільстві. На діяльності суб'єктів страхового бізнесу зосереджені майнові інтереси власників і багатьох застрахованих юридичних осіб та громадян, що потребує задоволення їх інформаційних потреб через незалежну та професійну аудиторську експертизу. Це значно актуалізує дослідження напрямів удосконалення методичного забезпечення аудиту в сфері страхування, як одного з методів захисту прав споживачів страхових послуг і власників страхових компаній.

Аналіз публікацій. Галузеві аспекти обліку, контролю та аудиту в страхових компаніях досліджено в роботах таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як С.Н. Асабіна, А.Н. Ахметбеков, М.Т. Білуха, О.О. Гаманкова, Т.О. Гарматій, О.Д. Заруба, Т.А. Дубровіна, Е.Ф. Дюжиков, С.С. Осадець, В.С. Приходько, В.І. Рябікін, А.К. Солодов, В.П. Суйц, В.А. Сухов, Дж. Хемптон, А.Д. Шеремет та ін.

У вітчизняних наукових дослідженнях надається пріоритет висвітленню окремих методів і контрольних процедур у сфері аудиту страхового бізнесу. При цьому залишаються невирішеними проблемні питання щодо подальшого розвитку методики аудиту окремих розділів обліку страхових компаній в напрямку розробки послідовних аудиторських процедур, їх оптимізації та формування відповідних робочих документів аудитора. Недостатня увага приділяється дослідженню об'єктів аудиторської перевірки як основи удосконалення системи методичного забезпечення аудиту страхових компаній з позицій юридичних аспектів та особливостей обліку їх діяльності з урахуванням специфіки страхової галузі України.

Метою статті є удосконалення методики аудиту доходів страхових компаній з урахуванням особливостей бізнес-процесів, на основі яких формується фінансовий механізм суб'єктів страхового бізнесу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Склад доходів страхових компаній безпосередньо пов'язаний з видами їх діяльності, серед яких більшість вітчизняних вчених виділяють страхову, інвестиційну та іншу діяльність. Звідси доходи страховика можна поділити на три великі групи:

- 1) доходи від основної, тобто страхової діяльності (всі надходження на користь страховика, пов'язані з проведенням страхування і перестрахування);
- 2) доходи від інвестиційної та фінансової діяльності, що пов'язані з інвестуванням і розміщенням тимчасово вільних коштів (як власних, так і коштів страхових резервів);
- 3) інші доходи, які не мають особливостей, пов'язаних зі специфікою страхування; вони такі самі, як аналогічні доходи інших суб'єктів підприємницької діяльності [2, 3].

М.О. Белгородцева пропонує деталізувати види діяльності, а отже, і доходи страхових компаній, за такими напрямками: фінансова діяльність, інвестиційна діяльність, операційна діяльність (страхова діяльність та інша операційна діяльність, інша діяльність [1]. Однак, на нашу думку, такий підхід потребує чіткого розмежування доходів від іншої операційної діяльності та іншої діяльності страховика.

С.С. Осадець вважає, що особливості формування доходів страхових компаній зумовлені

двоїтим характером їх діяльності (одночасне здійснення страхової та інвестиційної діяльності). На відміну від сфери виробництва, де товаровиробник спочатку здійснює витрати на випуск продукції, а потім компенсує їх за рахунок виручки від реалізації, страхова компанія спочатку акумулює кошти, що надходять від страхувальників, створюючи необхідні страхові резерви, і лише після цього несе витрати, пов'язані з компенсацією збитків за укладеними страховими договорами. Така своєрідна «плата наперед» дозволяє страховику накопичувати значні фінансові ресурси і виконувати активну роль на ринку капіталу, оскільки акумульовані кошти потребують ефективного управління [3]. Отже, страхові компанії мають свої особливі доходи, які формуються за рахунок страхових внесків, а також доходів від інвестування коштів страхових резервів.

Рух коштів всередині страхових компаній суттєво відрізняється від грошових потоків інших підприємств або фінансових організацій, що зумовлює особливості аудиту діяльності компаній страхової галузі. Крім того, у страхуванні поняття надходження і дохід не є тотожними: надходження від страхової діяльності перевищують відповідний дохід на суму страхових резервів і частину страхових премій, переданих у перестраховання. Таким чином, дохід від страхової діяльності визначається як сума надходжень страхових внесків (платежів, премій) за договорами страхування, співстрахування і перестраховання за вирахуванням страхових резервів та страхових внесків за договорами, переданими у перестраховання.

В умовах жорсткої конкуренції страхова компанія повинна забезпечувати стабільне зростання доходів як основу свого подальшого розвитку у динамічному середовищі функціонування. Важлива роль у вирішенні цього завдання відводиться аудиту, особливості проведення якого зумовлені специфікою діяльності суб'єктів страхової галузі, складною організаційною структурою страхових компаній, територіальною віддаленістю філіалів, наявністю мережі страхових агентів; законодавчими вимогами до страхових компаній в галузі права, бухгалтерського обліку, оподаткування тощо.

Аудит доходів від страхової діяльності проводиться з метою оцінки повноти та достовірності даних первинних документів щодо визнання цих доходів, повноти і своєчасності відображення первинних даних у зведених документах і облікових регістрах, правильності ведення обліку доходів, пов'язаних із страховою діяльністю, та його відповідності прийнятій обліковій політиці, достовірності відображення доходів у звітності страхової компанії.

Якість аудиту страхових доходів забезпечується дотриманням вимог, що стосуються двох основних аспектів його проведення: організаційно-методологічного і методичного. Організаційно-методологічний аспект визначає технологію процесу аудиторського контролю, зміст окремих видів аудиторських робіт, етапів аудиту, методологічні принципи і порядок їх реалізації тощо. Методичний аспект припускає використання методики аудиту, яка забезпечує перевірку дотримання вимог, що ставляться до сучасної системи обліку доходів від страхової діяльності. Крім того, важливою умовою якісного аудиту є дотримання правил професійної поведінки та етичних норм (рис. 1).

Основними об'єктами аудиторської перевірки операцій з формування доходів від страхової діяльності є:

- 1) облікова політика страхової компанії в частині:
  - розмежування доходу за кожною класифікаційною групою доходів;
  - умов визнання доходів, пов'язаних із страховою діяльністю;
- 2) операції з обліку доходів від страхової діяльності, до складу яких включаються:
  - зароблені страхові платежі (страхові премії) за договорами страхування та перестраховання;
  - комісійні винагороди за перестраховання;
  - частки від страхових сум та страхових відшкодувань, сплачені перестраховиками;
  - повернуті суми із централізованих страхових резервних фондів;
  - повернуті суми технічних резервів, інших, ніж резерв незароблених премій;
- 3) документування операцій з обліку доходів:
  - відображення в первинних документах, облікових регістрах і звітності;
  - інформація про порушення обліку, зловживання, підтверджена актами попередніх перевірок, висновками аудиторів.

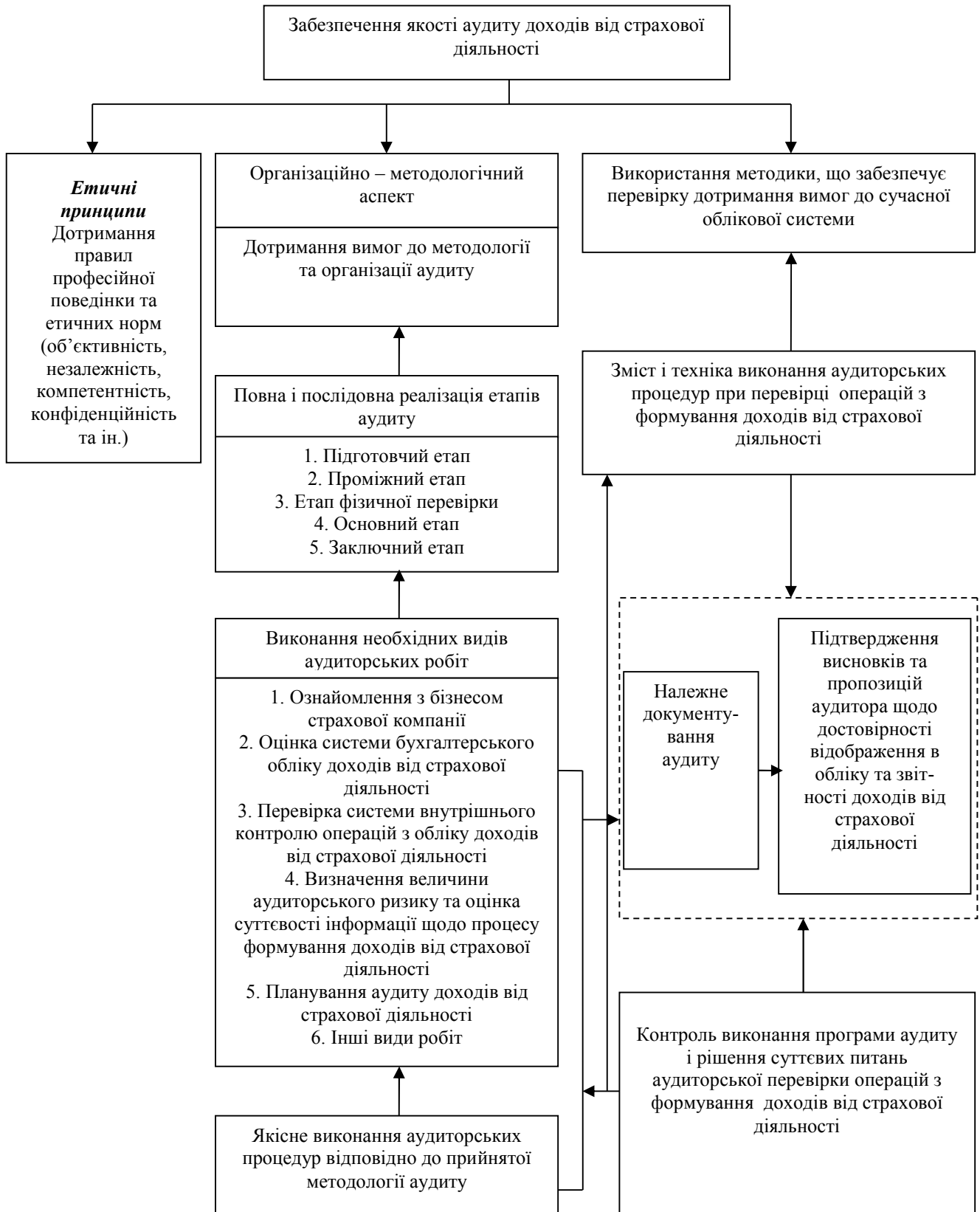
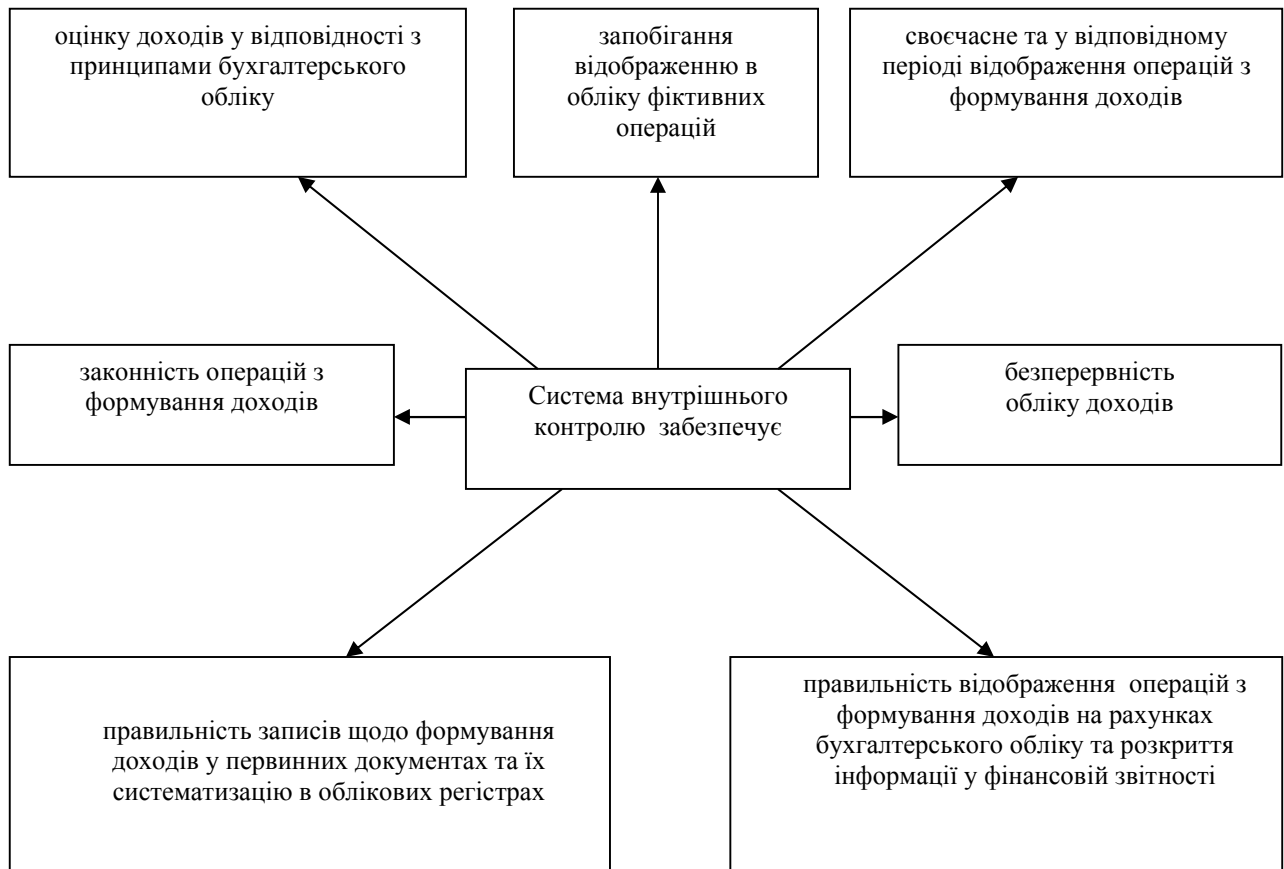

Рис. 1. Складові якості аудиту доходів від страхової діяльності

Формування професійної думки аудитора потребує оцінки системи внутрішнього контролю. На ефективність та надійність системи внутрішнього контролю операцій з обліку доходів від страхової діяльності можуть вказувати такі основні ознаки (рис. 2).

Рис. 2. Основні ознаки, що вказують на ефективність системи внутрішнього контролю операцій з обліку доходів від страхової діяльності

Складовою частиною методики аудиту страхових доходів є аудиторські процедури, які являють собою відповідний порядок і послідовність дій аудитора для одержання необхідних аудиторських доказів (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік аудиторських процедур з перевірки доходів від страхової діяльності

Аудиторські процедури	Аудиторські докази
1	2
Перевірка правильності та повноти відображення в обліку страхових внесків, що надійшли	Договори страхування, відомості обліку страхових платежів
Встановлення, чи не було випадків страхування, яке по діючим правилам не мало бути прийнято на страхування	Правила страхування, Журнал обліку договорів страхування, договори страхування
Перевірка правильності визначення строків початку та закінчення дії договорів страхування. Чи не було випадків отримання страхових платежів після виплат, або по закінченню терміну дії договорів страхування, або після повного виконання страховиком своїх зобов'язань перед страхувальником щодо виплати страхового відшкодування	Договори страхування, Журнал обліку договорів страхування

Продовження табл. 1

1	2
Підтвердження достовірності та правильності відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з обліку доходів діяльності страхової організації	Первинні документи з обліку страхових надходжень (банківські виписки, прибуткові касові ордери, довідки бухгалтерії тощо), облікові регістри обліку страхових надходжень, сальдо рахунків 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 76 «Страхові платежі», 68 «Розрахунки за авансами отриманими»
Правильність застосування страхових тарифів за договорами страхування (відповідно до затверджених Уповноваженим органом Правил страхування та відповідно до вимог чинного законодавства за договорами обов'язкового страхування)	Правила страхування, договори страхування
Правильність обчислення страхових премій	Актuarні розрахунки, правила страхування, калькуляції
Законність оприбуткування в касу або зарахування на розрахунковий рахунок страхових внесків (премій)	Наказ про облікову політику СК, Правила страхування, договори страхування
Ведення аналітичного обліку договорів страхування, правильність та своєчасність записів про надходження платежів в Журналі обліку договорів страхування по всім договорам страхування	Журнал обліку договорів страхування
Повнота та своєчасність надходжень страхових премій від страхових агентів і брокерів, їхні звіти щодо зібраних страхових премій і використаних бланків страхових полісів	Первинні документи з обліку страхових надходжень (банківські виписки, прибуткові касові ордери, довідки бухгалтерії тощо), регістри обліку для відображення страхових надходжень, сальдо рахунків 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 76 «Страхові платежі», 68 «Розрахунки за авансами отриманими»
Облік страхових полісів як бланків суворої звітності	Журнал обліку страхових полісів
Законність розірвання договорів страхування і порядок розрахунків при цьому між сторонами страхової угоди	Договори страхування, Правила страхування
Достовірність відображення страхових внесків, що надійшли, в „Звіті про доходи та витрати страховика” за звітний період, що перевіряється	Сальдо по рахунку бухгалтерського обліку 76 «Страхові платежі», Звіт про доходи та витрати страховика
Відповідність даних бухгалтерського обліку даним фінансової звітності	Сальдо по рахунку бухгалтерського обліку 76 «Страхові платежі», Звіт про доходи та витрати страховика, Баланс

Під час проведення перевірки аудитор зобов'язаний вести робочу документацію, до складу якої включається інформація, що є важливою для правильного виконання аудиторської перевірки та підтвердження висновків і пропозицій аудитора.

На нашу думку, для вирішення основних завдань аудиту доходів від страхової діяльності доцільно формувати таку систему робочих документів аудитора:

1. Перелік нестандартних та крупних договорів страхування, які діяли на початок і на кінець звітного періоду. Перелік договорів, що діяли на початок звітного періоду, повинен включати договори, дія яких припинилась через настання страхової події або через інші причини. Рекомендовану форму робочого документу аудитора для узагальнення даної інформації представлено в табл. 2.

2. Помісячна розшифровка страхових премій, отриманих за стандартними договорами страхування за період, що перевіряється, в розрізі видів страхування.

3. Інформація про кількість страхових полісів на початок і на кінець звітного періоду в розрізі видів страхування.

4. Розшифровка дебіторської заборгованості по страхових преміях в розрізі окремих договорів та видів страхування, станом на початок і на кінець періоду, що перевіряється.

5. Розшифровка дебіторської заборгованості страхових агентів станом на початок і на кінець звітного періоду в розрізі окремих договорів та видів страхування.

Таблиця 2

**Рекомендована форма робочого документу аудитора
«Відомість результатів перевірки нестандартних
та крупних договорів страхування»**

№ з/п	Клієнт страхової компанії	Номер договору	Дата складання договору	Дата закінчення дії договору	Загальна страхова премія по договору, тис. грн.	Частка перестраховика в договорі, тис. грн.	Чи є премія нефіксованою Так/ні	Пояснення чинників, що впливають на зміну премії
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1								
2								
...								
	Разом							

Ведення документації з аудиторської перевірки доходів від страхової діяльності забезпечує:

- достатній та відповідний запис основи для аудиторського висновку щодо правильного відображення операцій з формування доходів від страхової діяльності в бухгалтерському обліку і достовірності сум за відповідними статтями фінансової звітності;

- докази того, що аудиторська перевірка виконана відповідно до вимог міжнародних стандартів аудиту та застосовних законодавчих і нормативних вимог;

- збереження запису питань постійної важливості для майбутніх аудиторських перевірок.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Одним з основних напрямів удосконалення аудиту є розробка та використання нових, раціональних методик, від повноти і наукової обґрунтованості яких залежить їх практичне застосування, терміни проведення перевірки, достовірність отриманих результатів і в цілому ефективність аудиторської роботи.

У статті зроблено акцент на питаннях, пов'язаних з удосконаленням методичних аспектів аудиту доходів від страхової діяльності в напрямку визначення складових якості аудиту страхових доходів, послідовності аудиторських процедур і формування системи робочих документів аудитора.

Подальший розвиток аудиту доходів від страхової діяльності передбачає опрацювання досконалих методик з урахуванням положень міжнародних стандартів аудиту, а також їх реалізацію в умовах сучасних інформаційних технологій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Белгородцева М.О. Семантика поняття «Фінансові результати» та методика їх обліку у страхових компаніях / М.О. Белгородцева // Вісник ЖДТУ. – 2013. - № 1(63). – С. 29-32.
2. Лень В.С. Облік і аудит у страхових організаціях: навч. посіб. / В.С. Лень. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 408 с.
3. Осадець С.С. Страхування: підруч. / С.С. Осадець. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с

Т.А. Калининская, Я.Б. Самчинская. Совершенствование аудита доходов от страховой деятельности

В статье обоснована необходимость совершенствования методического обеспечения аудита доходов от страховой деятельности с учётом особенностей бизнес-процессов, на основе которых формируется финансовый механизм субъектов страхового бизнеса. Охарактеризованы основные объекты аудиторской проверки операций по формированию страховых доходов. Предложен аспектный подход к определению составляющих качества аудита доходов от страховой деятельности. Приведены основные признаки, указывающие на эффективность системы внутреннего контроля операций по учёту страховых доходов. Определена последовательность аудиторских процедур по проверке доходов от страховой деятельности и состав рабочих документов аудитора.

Ключевые слова: страховые доходы, методика, качество аудита, аудиторские процедуры, рабочие документы аудитора.

T.A. Kalynska, Y.B. Samchynska. Improving the audit of income from insurance activity

The article deals with the need for improving the methodological basis of audit of income from insurance activity, considering features of the business processes, which form the financial mechanism of insurance companies. The main objects for audit of formation income from insurance have been characterized. The aspect approach to definition of the components for quality of audit on income from insurance activity have been proposed. The basic characteristics, which indicate efficiency of internal control system for operations of the insurance income accounting, are established. The sequence of the auditing procedures on examination of income from insurance activity and structure of auditor's working papers are defined.

Keywords: income from insurance activity, methods, quality of audit, auditing procedures, auditor's working papers.